

Департамент освіти Вінницької міської ради
Міський методичний кабінет
Заклад «Загальноосвітня школа II-III ступенів №31
Вінницької міської ради»

ДИДАКТИЧНА ГРА
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА
ЛІТЕРАТУРИ
У СЕРЕДНІХ І СТАРШИХ КЛАСАХ

номінація «Дидактичні ігри»

Коваль Ірина Борисівна,
учитель української мови та літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
старший учитель
тел. (096)3629667

Вінниця

2017

Автор **Коваль Ірина Борисівна**, учитель української мови та літератури закладу «Загальноосвітня школа II – III ступенів №31 Вінницької міської ради», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

Коваль І.Б. Дидактична гра на уроках української мови та літератури у середніх і старших класах. Методичний посібник / І.Б.Коваль – Вінниця: ММК, 2017, 71 с.

Рецензенти:

Токар Олена Василівна, методист з навчальних дисциплін КЗ «Міський методичний кабінет Департаменту освіти Вінницької міської ради»

Калашник Таміла Василівна, учитель української мови та літератури закладу «Загальноосвітня школа II – III ступенів №31 ВМР», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

Рекомендовано науково-методичною радою
закладу «Загальноосвітня школа II – III ступенів №31 ВМР»
(Протокол №3 від 13.01.2017.)

Методичний посібник містить теоретичні відомості про дидактичну гру, практичні рекомендації щодо її використання на уроках української мови та літератури у середніх і старших класах. Конспекти уроків та зразки дидактичних ігор, поданих у посібнику, допоможуть вчителям-словесникам піднести ефективність уроку та сприяти комплексному розвитку дитячої особистості.

Рекомендовано вчителям-філологам, студентам педагогічних вузів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи використання дидактичної гри у навчальному процесі.....	6
1.1.Поняття і особливості дидактичної гри.....	6
1.2. Структура дидактичної гри.....	8
1.3. Особливості застосування дидактичних ігор на уроках української мови та літератури.....	10
РОЗДІЛ II. Практичне використання дидактичної гри у навчальному процесі.....	14
2.1. Конспекти уроків із використанням дидактичних ігор.....	14
2.1.1. Українська мова, 7 клас.....	14
2.1.2. Українська мова, 9 клас.....	25
2.1.3. Українська література, 7 клас.....	29
2.1.4. Українська література, 11 клас.....	39
2.2. Зразки дидактичних ігор для використання на уроках української мови.....	52
2.3. Зразки дидактичних ігор для використання на уроках української літератури.....	59
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості та зацікавленості.

В.Сухомлинський

Національна доктрина розвитку освіти ставить перед учителем завдання створити дитині умови для її максимального самовизначення й саморозвитку. Для цього процес навчання має бути сконструйований із максимальним наближенням до запитів і можливостей дитини [8].

Дійовим засобом залучення учнів до навчальної діяльності, до одержання радості від пізнання є навчальна гра. Саме гра має велике значення у задоволенні людської потреби пізнання світу, входячи у психічний і фізичний світ дитини з перших днів її існування.

Сучасний урок української мови – складна, цілісна, динамічна система змісту навчального матеріалу й організації роботи з ним, яка насамперед спрямовується на засвоєння матеріалу, зазначеного в темі уроку. Мета уроку збігається з метою навчального процесу в цілому [15, с.180].

Навчання української мови ефективно, якщо на кожному уроці засвоюються мовні і мовленнєві знання, формуються правописні та комунікативні вміння і навички, розширюється читацький рівень школярів, збагачується їх лексичний запас, відбувається оволодіння мовною нормою, здійснюється усвідомлення неповторності мовної особистості. Учні одержують зразки комунікативно досконалої мови й навчаються доцільно й правильно використовувати засоби мови для побудови власних висловлювань, а також набувають найрізноманітніших загальнопредметних умінь [15, с.191].

Ретельний відбір дидактичного матеріалу та різні види роботи з ним мають допомогти дітям опанувати мову, відчутти красу слова, виховати потребу в творчості, прагнення до точності, виразності, образності власного мовлення, намагання додержувати норм у використанні мовних одиниць різних рівнів мовної системи, бажання навчитись майстерно оперувати мовою.

Актуальність обраної теми визначається тим, що використання ігрових елементів на уроках української мови та літератури великою мірою забезпечує проведення таких уроків відповідно до найсучасніших загальнопедагогічних, психологічних і дидактичних вимог, адже гра враховує вікові та індивідуальні особливості учнів, у яскраві тони забарвлює емоційне тло уроку, формує пізнавальну самостійність, активність й інтереси дітей, витворює унікальну єдність словесних, наочних і практичних методів навчання тощо.

Доцільність обраної теми полягає в тому, що досконале володіння вчителем ігрових технологій сприяє глибшому засвоєнню знань учнями, підвищенню у них рівня сформованості необхідних правописних та комунікативних умінь і навичок.

Мета розробки – сприяти збагаченню методичних форм вивчення рідного слова в школі, розвитку найбільш ефективних технологій мовної освіти задля формування в учнів різних життєвих компетентностей, зокрема мовної та мовленнєвої.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Поняття і особливості дидактичної гри

Дидактична гра – це вид діяльності, залучившись до якої, діти навчаються. Поєднання навчальної спрямованості й ігрової форми дозволяє стимулювати невимушене оволодіння конкретним навчальним матеріалом.

Використовують дидактичні ігри у навчанні та вихованні учнів старших вікових груп за необхідності актуалізувати їхній досвід, повторити, уточнити, закріпити набуті знання і уявлення про природні явища, працю і побут людини. Вдаються до них і після спостережень, екскурсій, бесід та інших занять. Нерідко ігри з дидактичними матеріалами є основним засобом навчання і виховання, за допомогою яких вчитель готує учня правильно сприймати об'єкти і явища навколишнього світу.

В.Сухомлинський писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку» [11, с.176]. Гру він порівнював з іскоркою, що запалює вогник допитливості і любові до знань. І це справді так, оскільки гра має надзвичайно багато навчальних і виховних можливостей.

- Гра активізує й урізноманітнює навчальний процес, знімає напруженість дітей на уроці, створює стабільну ситуацію успіху в навчанні.
- Гра забезпечує розумовий, світоглядний і особистісний розвиток кожної дитини, сприяє позитивній зміні рівнів активності учнів: від репродуктивного через пошуковий до творчого.
- Гра впливає на формування особистості дитини: завдяки грі школярі вчаться виборювати перемогу, прагнуть до успіху, контролюють волю,

досягають поставленої мети, вимогливо ставляться до себе, бачать перспективу власного зростання й усвідомлюють потребу самовдосконалення.

- Гра спонукає дітей до інтелектуальної роботи, успішне виконання якої дає учасникам естетичну насолоду, оскільки піднімає їх у власних очах.
- Гра сприяє вихованню в дітей товарищескості, виховує навички колективної праці, поглиблює комунікабельність.

У дидактичній грі як формі навчання взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони [1, с.46]. Відповідно до цього вчитель одночасно навчає учнів і бере участь у їхній грі, а учні навчаються граючи.

Пізнавальний зміст навчання виявляється в його дидактичних завданнях, які педагог ставить перед учнями не прямо, як на занятті, а пов'язує їх з ігровими завданнями та ігровою дією. Дидактична мета, прихована в ігровому завданні, стає непомітною для учня, засвоєння пізнавального змісту відбувається не навмисне, а під час цікавих ігрових дій (приховування і пошуку, загадування і відгадування, елементів змагання у досягненні ігрового результату тощо).

Основним стимулом, мотивом виконання дидактичного завдання є не пряма вказівка вчителя чи бажання учнів чогось навчитися, а природне прагнення до гри, бажання досягти ігрової мети, виграти. Саме це спонукає школярів до розумової активності, якої вимагають умови і правила гри (краще сприймати об'єкти і явища навколишнього світу, уважніше вслуховуватися, швидше орієнтуватися на потрібну властивість, підбирати і групувати предмети та ін.). Так у старшому віці на основі ігрових інтересів міцніють і розвиваються інтелектуальні [2, с.36].

Дидактична гра як самостійна ігрова діяльність можлива лише за доступності дидактичних завдань для сприйняття школярами, наявності у них інтересу до гри, засвоєння ними правил та ігрових дій, які, у свою чергу, залежать від рівня ігрового досвіду. Такими є передумови використання набутих раніше знань.

Для того, щоб дидактичні ігри стимулювали різнобічну діяльність і

задовольняли інтереси учнів, вчитель повинен добирати їх відповідно для кожної вікової групи, враховуючи пізнавальний зміст, ступінь складності ігрових завдань і дій. Творче ставлення педагога до справи є передумовою постійного і поступового ускладнення, розширення варіативності ігор. Якщо в учнів згасає інтерес до гри, вчитель ініціює спільне придумування нових ігрових завдань, ускладнення правил, включення до пізнавальної діяльності різних аналізаторів і способів дій, активізацію всіх учасників гри [12, с.167].

Розв'язання дидактичного завдання формує також і волю. Добросовісне виконання правил вимагає витримки, дисциплінованості, привчає до чесності, справедливості, впливає на розвиток довільної поведінки, організованості. Зміст і правила дидактичних ігор допомагають формуванню у учнів моральних уявлень і понять.

Таким чином, як і всі інші види ігор, дидактичні ігри стимулюють загальний особистісний розвиток школярів. Поєднання в них готового навчального змісту з ігровим задумом і діями вимагає від вчителя майстерного педагогічного керівництва ними.

Ефективним видом роботи, що сприяє мовленнєвому розвитку школярів, є ситуативні завдання. Вони стимулюють мислення й збільшують інтерес учнів до програмового матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь і навичок – тобто пізнавальну активність [3, с.26].

Нові для себе предмети та явища учні можуть пізнавати по-різному: за допомогою слова, найближчих до дійсності засобів (моделей, картин, малюнків, схем), а також через оригінальне сприйняття, тобто безпосереднє ознайомлення з ними (спостереження, перетворення предметів, читання літературних та прослуховування музичних творів).

Рольові та ситуативні ігри, інсценізації, вправи, складання діалогів, монологів - всі ці види робіт сприяють розвитку ланцюгової реакції: усне мовлення - внутрішнє мовлення - письмовий виклад. Ці завдання мають бути спрямовані на набуття учнями мовної та мовленнєвої компетентностей.

1.2. Структура дидактичної гри

Дидактична гра має сталу структуру, що відрізняє її від інших видів ігрової діяльності. Основними елементами, які одночасно надають їй форми навчання і гри, є дидактичні та ігрові завдання, правила, ігрові дії, результат.

Кожна дидактична гра має специфічне дидактичне (навчальне) завдання, що відрізняє її від іншої. Ці завдання обумовлені передбаченим програмою навчальним і виховним впливом педагога на учнів і можуть бути різноманітними (наприклад, з розвитку мовленнєвого спілкування – розвиток мовленнєвого апарату, зв'язного мовлення, закріплення звуковимови, уточнення і розширення словникового запасу тощо). Наявність дидактичного завдання (або кількох) підкреслює спрямованість навчального змісту гри на пізнавальну діяльність учнів.

А.Макаренко називав гру усвідомленою діяльністю, а радість гри – «радістю творчою», «радістю перемоги». Виконуючи під час гри ігрове завдання, учні виявляють активність, бажання і потребу розв'язати його. Як і дидактичні, ігрові завдання можуть бути найрізноманітнішими. Дидактичні та ігрові завдання відображають взаємозв'язок навчання і гри [5, с.367].

Правила кожної дидактичної гри обумовлені її змістом та ігровим задумом, вони визначають характер і способи ігрових дій учня, організовують і спрямовують її стосунки з іншими школярами, спонукають підлітка керувати своєю поведінкою, оскільки йому часто доводиться діяти всупереч безпосередньому імпульсу.

Дотримання правил вимагає від учня вольових зусиль, уміння взаємодіяти з іншими, переборювати негативні емоції у зв'язку з невдачами тощо. У дидактичній грі правила є критерієм правильності ігрових дій, їх оцінки. Вони по-різному впливають на поведінку школярів: одні учні беззаперечно приймають ігрові правила і стежать за їх виконанням іншими учасниками; інші підкоряються правилам лише у провідних ролях, а у звичайних – порушують їх, намагаючись виграти; ще інші за недотримання правил іншими учасниками мовчки підтримують їх. Тому підвищення дієвості ігрових правил в організації і спрямуванні поведінки учнів є важливим

педагогічним завданням.

Основою, сюжетною канвою дидактичної гри є ігрові дії, завдяки яким учні реалізують свої ігрові задуми. Без підпорядкованих певним правилам дій неможлива гра [6, с.4].

Увага дитини в грі спрямована на розгортання ігрової дії, а захопленість ігровою ситуацією є передумовою мимовільного розв'язання дидактичного завдання. Завдяки ігровим діям і правилам дидактичні ігри, що використовуються на заняттях, роблять навчання цікавішим, сприяють розвитку довільної уваги, формуванню передумов для глибокого оволодіння змістом передбаченого програмою матеріалу.

Результатом дидактичної гри є її фінал. Відгадування загадок, виконання доручень, ігрових завдань, вияв кмітливості є результатом гри і сприймається дитиною як досягнення. Виявляється він і в задоволенні учасників гри від участі в ній. Для вчителя результатом гри є рівень засвоєння школярами знань, їхній успіх у розумовій діяльності, налагодженні гармонійних взаємин.

Ігровий задум, ігрові дії та правила тісно пов'язані між собою: задум визначає характер ігрових дій, а дотримання правил допомагає в їх здійсненні та розв'язанні ігрового завдання. Відсутність, ігнорування хоча б одного з цих елементів унеможлиблює гру.

1.3. Особливості застосування дидактичних ігор на уроках української мови та літератури

Вивчення української мови та літератури в школі передбачає, як відомо, реалізацію трьох основних взаємопов'язаних завдань:

- дати школярам знання з мови та літератури і вміння використовувати їх у практиці спілкування;
- розвивати мислення, творчі вміння та здібності;
- виховувати національно свідому особистість.

Результативність реалізації цих завдань перебуває у прямій залежності від активної зацікавленості предметом, бажання знати його. У зв'язку з цим має

бути належно оцінена роль дидактичної гри у навчальному процесі.

Дидактична гра – творча форма навчання, виховання і розвитку дітей. Дидактичні ігри розвивають спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мову, сенсорну орієнтацію, кмітливість. Тому їх можна використовувати під час вивчення будь-якої теми. Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання, справедливо вбачає в них можливості ефективної взаємодії учителя та учнів, продуктивної форми їх спілкування [4, с.32].

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
- відповідність гри віковим особливостям учнів;
- правила гри прості і чітко сформульовані;
- дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати;
- справедливий підсумок уроку;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор учнів всього класу;
- не дозволяти нетолерантних взаємин між дітьми під час гри;
- гра на уроці не повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою.

На уроці доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує від учителя багато часу для приготування відповідного обладнання, а від учнів запам'ятовування громіздких правил. Щоб гра викликала інтерес, варто використовувати різноманітні елементи унаочнення, а умови гри – ускладнювати.

Дидактичні ігри можуть використовуватися на різних етапах уроку [14, с.44].

Часто дидактичні ігри та ігрові ситуації є найкращим початком уроку. Вони проводяться з метою збудити інтерес учнів, привернути увагу до теми, що вивчатиметься на уроці.

На етапі актуалізації знань учням варто пропонувати дидактичні ігри репродуктивного характеру, коли увага гравців фіксується на пошуках раціональних шляхів виконання завдань, допомоги один одному, у результаті учні вчаться правильно оцінювати свої ігрові дії, зіставляти з ігровими діями інших учнів.

На етапі засвоєння нового матеріалу можна використовувати складніші ігри частково-пошукового характеру. Учасникам гри надається можливість відчувати, яким чином від якісного виконання завдання кожним учасником залежить виконання ігрового завдання партнером і, в кінцевому підсумку, результат гри. Учитель на цьому етапі формує у школярів уявлення про значимість якісного виконання свого ігрового завдання.

Під час закріплення і повторення навчального матеріалу слід планувати дидактичні ігри пошукового характеру. Учні вчаться моделювати, аналізувати та оцінювати дії партнерів по грі. Позитивні взаємовідносини між гравцями, вміння розподілити матеріал, уміння домовитись у грі позитивно впливають на активізацію навчальної діяльності учнів.

На етапі контролю знань можна застосовувати дидактичні ігри творчого характеру. Учні дається можливість творчо виконувати ігрові завдання. Акцент на творчості передбачає зацікавленість учасників у кінцевому результаті гри команди, прагнення виконувати ігрове завдання швидко і правильно.

Увага дитини у грі спрямована на розгортання ігрової дії, а захопленість ігровою ситуацією є передумовою мимовільного розв'язання дидактичного завдання. Завдяки ігровим діям і правилам дидактичні ігри, що використовуються на уроках української мови та літератури, роблять навчання цікавішим, сприяють розвитку довільної уваги, формуванню передумов для глибокого оволодіння змістом передбаченого програмою матеріалу.

Результатом дидактичної гри є її фінал. Відгадування загадок, виконання доручень, ігрових завдань, вияв кмітливості є результатом гри і сприймається дитиною як досягнення. Виявляється він і в задоволенні учасників гри від участі в ній. Для вчителя результатом гри є рівень засвоєння школярами знань, їхній успіх у розумовій діяльності, налагодження гармонійних взаємин.

Встановлено, що організація уроку з використанням дидактичних ігор дає можливість оперативно внести в навчальний процес необхідні корективи. Дидактичні ігри, ігрові вправи і прийоми дають можливість учителеві не тільки підвищити активність учнів на кожному етапі уроку під час вивчення, а й залучити пасивних до творчої розумової діяльності. Крім того, зазначають психологи, вони знижують утому школярів, зацікавлюють змістом уроку, створюють емоційне піднесення, захоплення, радість. Учені довели, що коли дитина здійснює розумову діяльність із захопленням, вона не відчуває втоми, навіть якщо витрачає багато часу на виконання завдань. І навпаки, дитина швидко втомлюється, якщо виконує легкі й одноманітні завдання [16, с.353].

РОЗДІЛ II

ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Конспекти уроків із використанням дидактичних ігор

2.1.1. Конспект уроку української мови в 7 класі на тему «Дієприслівниковий зворот. Коми при дієприслівниковому звороті»

Мета:

- **навчальна:** познайомити учнів із поняттям дієприслівниковий зворот, формувати вміння відрізняти одиничні дієприслівники від дієприслівникових зворотів, правильно розставляти розділові знаки при них;
- **розвиваюча:** розвивати уміння влучно й доречно використовувати дієприслівникові звороти в усному та писемному мовленні;
- **виховна:** виховувати пошану до традицій рідного краю, прагнення вивчати їх, повагу до рідної мови, до народних звичаїв.

Обладнання: презентація, роздатковий матеріал та фонограми для мовних ігор та творчої роботи, диференційовані картки, виставка вишитих рушників, сорочок та серветок, підручник.

Хід уроку

I. Організаційний етап.

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчання.

(Слайд №1)

Оголошення епіграфа уроку.

*І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.*

А.Малишко

(Слайд №2)

III. Актуалізація знань.

1. Повідомлення учня про вишивання як вид рукоділля. *Завдання для всіх учнів класу:* виокремити дієприслівники з почутого тексту.

Українське вишивання – це не тільки вид рукоділля, який передавався з покоління в покоління. Ручна народна вишивка – це унікальна духовно-матеріальна ознака нашого народу, скарбниця вірувань, звичаїв та обрядів. **Слугувавши оберегом**, вона впродовж багатьох століть була невід’ємним атрибутом у кожній українській родині.

Ручна вишивка має дуже давню історію. Дані археологічних розкопок підтверджують, що вишивання було поширене ще у II ст. до н.е.

В Україні налічувалось близько сотні технік вишивання, які відзначаються безмежною фантазією, колоритом, дивують багатством і різноманітністю.

У наш час вишивка, **переживаючи своє відродження**, зазнає великого впливу сучасної культури. Тому художній стиль вишивки помітно змінюється. Багато народних технік забуто, зараз більшість робіт виконується хрестиком та гладдю. Колірна гама на сучасних вишиванках стала дуже яскравою.

2. Бесіда:

- Перед тим, як ви назвете дієприслівники, вжиті в тексті, пригадаймо визначення дієприслівника.

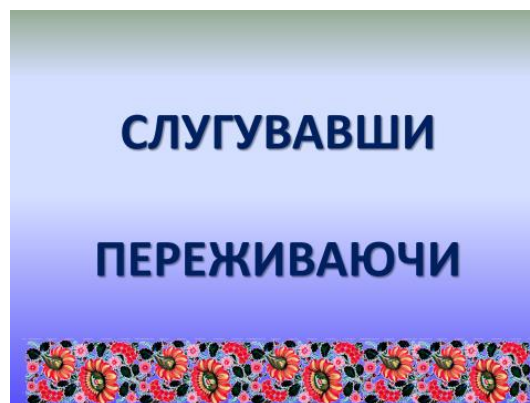
- Які ознаки дієслова має дієприслівник?

(Слайд №3)

- Які дієприслівники вжито в тексті?

(Слайд №4)

3. Запишіть речення.

Слугувавши оберегом, вишивка була у кожній українській родині.

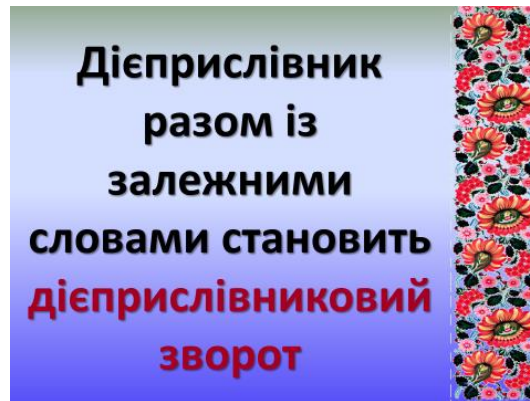
(Слайд №5)

- Чи має дієприслівник залежні слова?

- Можливо, ви самостійно зможете сформулювати визначення дієприслівникового звороту?

(Слайд №6)

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Спостереження над мовним матеріалом.

Виписати речення з дієприслівниковим зворотом.

*Мати з любов'ю рушник вишивала,
Долю мережачи дітям своїм.
Мрії серденька в узори вкладала,
Щоб повертались до рідних сторін.*

2. Рольова гра. Інсценізація зустрічі Дієприслівника з Дієприкметником.

Учениця: Зустрілися якось Дієприслівник з Дієприкметником.

Дієприслівник: Добридень, брате! Чого зажурився?

Дієприкметник: А...то ти, Дієприслівнику! І чого ти радієш? Хіба твоя доля у фірмі «Морфологія» не така ж, як моя? Тебе також не приймають у товариство частин мови, хоча маєш там, як і я, близьких родичів – Дієслово та Прислівник. Вони, бач, поважні фігури! Ми ж лише особливі форми... Правда, тобі дещо краще: Дієслово вважає тебе трохи ближчим родичем, бо ти також виражаєш дію, хоч і додаткову. А я...

Дієприслівник: Ех, ти! Не вмієш мислити по-сучасному. Не приймають нас тут, то підемо туди, де без нас ніяк не можна. Ходімо до фірми «Синтаксис». Там будуть нам раді і Словосполучення, і Речення.

Учениця: Так і зробили. І не шкодують. Тут їм доручають дуже відповідальну роботу членів речення, часто віддають під їхню команду інші слова, нерідко навіть іменники та дієслова, і тоді шанобливо звать зворотами, а за значеннями порівнюють із реченнями. Ось таку кар'єру зробили в новій фірмі колись скривджені родичі частин мови.

3. Слово вчителя.

- Дієприкметниковий та дієприслівниковий звороти мають спільну ознаку: ускладнюють речення відокремленням.

- А які у них відмінності?

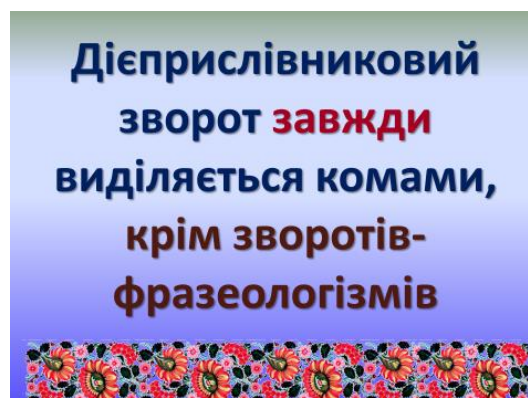
Кола Вена

(Слайд №7)

- Дієприслівниковий зворот може стояти в будь-якій частині речення.

(Слайд №8)

V. Усвідомлення теоретичного матеріалу в процесі практичної роботи з теми.

1. Гра «Будівельник».

(Слайд №9)

Перебудуйте речення з дієприслівниковим зворотом, змінивши його місце розташування.

1. Зустрічаючи і проводжаючи дорогих гостей, на рушнику подавали хліб. 2. Вивісивши найкращий рушник на видному місці в оселі, господиня показувала свою майстерність, працьовитість, охайність. 3. Прикрашаючи образи святих, теж використовували рушники. 4. Приходячи до породіллі з рушником, вишановували появу нової людини.

2. - На дошці 1 учень виконує синтаксичний розбір речення.

- Кодовий диктант (для всіх учнів класу).

Код: 0 – речення без дієприслівникового звороту, 1 – речення з дієприслівниковим зворотом.

(Слайд №10)

Значення вишитих елементів на рушниках

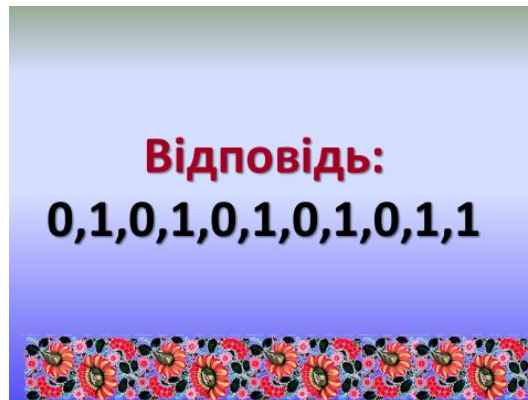
1. Орнамент на рушниках ніколи не містив жодної зайвої лінії.
2. Кожна рисочка, **маючи певне значення**, виражала образ-символ.
3. Найдревнішим і найважливішим символом було «дерево життя», так званий «вазон».
4. **Символізуючи безперервність життя**, «вазон» втілює уявлення наших предків про будову всесвіту.
5. Верхній ярус символізує богів, стовбур – наш світ, коріння - потойбіччя.
6. «Дерево життя», **вирастаючи з горщика**, тобто з минулого життя, завершується квіткою – сонцем Бога –творця.
7. Птахи – це посланці Божого Духу, вони оберігають родину.
8. **Вишиваючи пташок**, жінка пам'ятала, що їх слід зображати на гілці дерева.
9. Птахи, вишиті на землі біля дерева, втілювали душі померлих.
10. Отже, **зрозумівши значення символів**, ми зможемо , так би мовити, «прочитати» рушник.
11. Кожен елемент ніби промовляє до нас, **несучи якусь магічну інформацію**.

Звернення уваги учнів до виставки рушників.

(Слайд №11)

(Слайд №12)

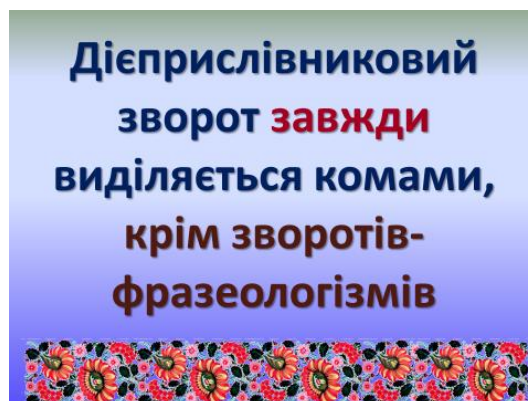

3. Перевірка синтаксичного розбору речення (на дошці).

Гаптуючи сорочку шовковими нитками, дівчина вишиває для себе щасливу долю.

- Коли виділяється дієприслівниковий зворот на письмі комами?

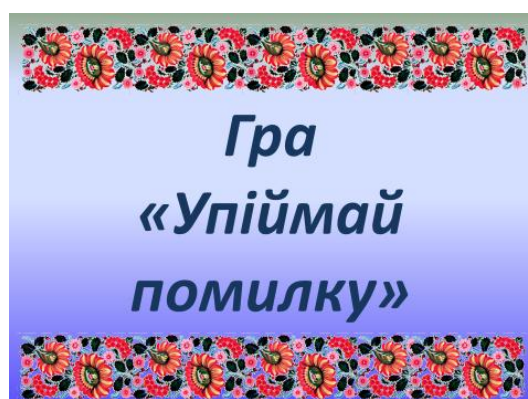
(Слайд №13)

4. Фізкультхвилинка.

5. Гра «Упіймай помилку».

(Слайд №14)

1. Дівчата вишивали рушники, не покладаючи рук. 2. Цілу ніч матуся працювала, не стуливши очей, а вранці одягла на мене диво-сорочку. 3. Український рушник пройшов крізь віки символізуючи родинний затишок, чистоту помислів і почуттів.

6. Гра «Пазли».

(Слайд №15)

(Слайд №16)

Завдання: зберіть прислів'я та повір'я.

1. Тримаючи, матимеш, рушники, як у віночку, хату, на кілочку.
2. На Спаса, рушником, покриваючи, мати, не забрала, дбала, весільним, щоб повінь, весною, чогось, криницю.
3. Будуючи, і зводячи, перев'язують, хату, рушниками, дах, щоб хата, сволюки, була, багата.

7. Слово вчителя.

- Утворюючи дієприслівникові звороти, ми повинні пам'ятати, що і основна дія, виражена присудком, і додаткова дія, на яку вказує дієприслівник, стосуються одного підмета.

8. Гра «Редактор».

(Слайд №17)

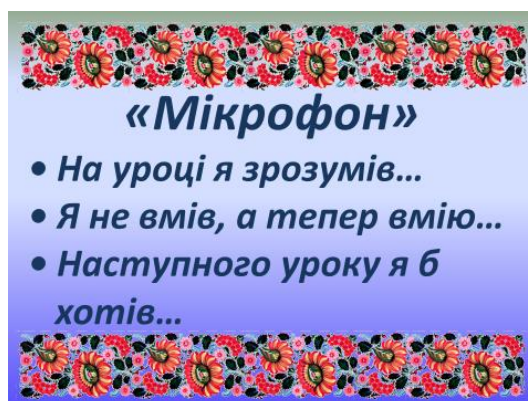
1. Вишиваючи рушник, звучала сумна бабусина пісня.
2. Оздоблюючи вишивкою сорочку, доля бажала дитині щастя.
3. Прикрасивши кімнату рушниками, її краса заворожувала нас.

VI. Підсумковий етап.

1. Рефлексія «Мікрофон».

- На уроці я зрозумів...
- Я не вмів, а тепер вмію...
- Наступного уроку я б хотів...

(Слайд №18)

2. Складання сенкана.

Сенкан – п'ятирядковий неримований вірш, який застосовується як засіб заохочення учнів до розмірковування з певної теми.

(Слайд №19)

Сенкан

1. Тема (іменник)
2. Опис (два прикметника)
3. Дія (три дієслова)
4. Ставлення (речення)
5. Перефразування (1 слово)

(Слайд №20)

Рушник.
 Вишитий, барвистий.
 Оберігає, супроводжує, надихає.
 Пам'ять про найрідніших людей.
Символ.

VII. Оцінювання.

VIII. Домашнє завдання: опрацювати §22, вправа 192.

(Слайд №21)

IX. Побажання вчителя.

(Слайд №22)

**Хай стелиться вам доля
 рушниками,
 Щоб радість, щастя і
 любов
 Вишиваним цвіли вам
 рушником!**

2.1.2. Конспект уроку української мови в 9 класі на тему «Двокрапка й тире в безсполучникових складних реченнях»

Мета:

- **навчальна:** домогтися засвоєння пунктограм «Двокрапка й тире в безсполучникових складних реченнях»; удосконалювати вміння учнів правильно вживати розділові знаки в безсполучникових складних реченнях;
- **розвиваюча:** поглиблювати навички роботи з таблицями та правильного інтонування речень, розвивати логічне мислення, увагу, пам'ять;
- **виховна:** прищеплювати інтерес до духовної культурної спадщини українців, виховувати людину-гуманіста, позитивні риси характеру, бажання творити добро.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: схема, атрибути для гри, картки, підручник.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

◆ Фронтальне опитування.

- Яке речення називається безсполучниковим складним?
- На які групи поділяються безсполучникові складні речення за характером синтаксичних та смислових зв'язків?
- Для чого використовують безсполучникові складні речення в мовленні?
- За допомогою чого виражаються смислові відношення в безсполучниковому складному реченні?

◆ Індивідуальні завдання.

Двоє заздалегідь підготовлених учнів виступають із повідомленнями на лінгвістичні теми: «Смислові відношення в безсполучниковому складному реченні» та «Типи інтонації безсполучникового складного речення».

II. Сприймання та засвоєння програмового матеріалу.

- ◆ Мотивація навчальної діяльності.
- ◆ Опрацювання схем (Додаток 2) та самостійне виведення правил. Коригування учнівських варіантів та остаточне формулювання правил.
- ◆ Пошукове завдання. З поданих речень дібрати ілюстрацію до кожного виведеного правила.

1. Зійде сонце – утру сльози, ніхто не побачить. 2. Повіє вітер по долині – пішла дібровою луна. 3. Не русалонька блукає - то дівчина ходить. 4. Умовк кобзар сумуючи: щось руки не грають. 5. І досі сниться: під горою, між вербами та над водою біленька хаточка стоїть. 6. Сирота Ярема, сирота убогий: ні сестри, ні брата, нікого нема. 7. Бандуристе, орле сизий! Добре тобі, брате: маєш крила, маєш силу, є коли літати (З тв. Т.Шевченка)

Відповідь. Тире: 1 – час, 2 – наслідок, 3 – зіставлення;

двокрапка: 4 – причина, 5 – доповнення, 6-7 – пояснення.

- ◆ Робота з підручником. Перевірити точність висновків, прочитавши теоретичний матеріал. Навести власні приклади на всі випадки вживання двокрапки й тире в безсполучниковому складному реченні.

- ◆ Робота в групах.

Група А. (Високий рівень)

Скласти речення за поданими схемами.

1. ... - - (вставне речення)
2. , , У . (після однорідних членів перед узагальнюючим словом)
3. — . (у безсполучниковому реченні)
4. - . (між підметом і присудком)
5. П ! - А . (після прямої мови перед словами автора)

Група Б. (Достатній рівень)

Поставити розділові знаки, обґрунтувавши їх. Накреслити схеми речень.

1. *Не забувай добре ім'я цінніше за найбільше багатство (Нар. творість).*
2. *Такий медвяний запах трав Унав би і від щастя плакав! (В. Шовкошитний).*
3. *Дерево міцне корінням людина трудовим горінням (Нар. творчість).*
4. *Добре синові в нього є мати і добре матері в неї є син (А. Малишко).*
5. *Мені снилось червоні рожі пломеніли в промінні золотистім (Леся Українка).*

Пояснить написання слова *медвяний*.

Дібрати синоніми до підкреслених слів.

Група В. (Середній рівень)

З поданих речень виокремити «зайві» (не безсполучникові). Пояснити вживання двокрапки.

1. Прислів'я і приказки – сталі крилаті вислови: у них сконцентовано житейську мудрість і філософію народу.
2. Своїм мовним багатством і змістовим розмаїттям українські прислів'я і приказки охоплюють усі сторони життя людини: її погляд на світ, суспільні явища, громадські та родинні взаємини, побут тощо.
3. Люди кажуть: «Посієш вчасно – збереш рясно».
4. І жодного слова звідси не викинеш: тут сконцентовано багатовіковий господарський досвід народу.

III. Закріплення вивченого.

Словникова робота

Аукціон – продаж майна, внаслідок якого його власника стає покупець, який у ході торгів запропонував за нього найвищу ціну.

Ліцитатор – ведучий аукціону.

Лот – одиниця майна, що виставляється для продажу на аукціоні.

Гра-аукціон.

Л і ц и т а т о р. Оголошую аукціон відкритим. Продається лот №1 (від 0 до 12 балів). Найвищий бал може дістати той, хто за 5 хвилин пригадає найбільше прислів'їв та приказок, які за будовою є безсполучниковими складними реченнями з розділовими знаками двокрапкою й тире. Стартова ціна – 6 речень. Власником лота стане той, хто дасть найбільшу ціну.

І м о в і р н а в і д п о в і д ь . *Дерево міцне корінням – людина трудовим умінням. Найшла коса на камінь: коса не втне, камінь не подасться. При згоді й малі справи міцніють, при незгоді – великі занепадають. Говорить – шовком шиє. Стеле м'якенько – лиши твердо спати. Діла добрих оновлюються, діла злих – гинуть. Землі кланяйся низько – до хліба будеш близько. Щастя в повітрі не в'ється: воно в боротьбі дістається.*

А у к ц і й н а к о м і с і я визначає переможця.

IV. Підсумок уроку.

V. Домашнє завдання.

1. Підготувати усну доповідь на лінгвістичну тему «Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні».
2. Виписати з художньої літератури 5 безсполучникових речень, накреслити схеми до них.

2.1.3. Конспект уроку української літератури в 7 класі на тему «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття!»

Мета:

- **навчальна:** відтворити основні віхи біографії Шевченка, оглянути вивчену поетичну спадщину Кобзаря, виявити той великий «духовний імпульс», який подала діяльність митця у боротьбі за політичну незалежність і культурне збагачення України;
- **розвивальна:** сприяти розвитку пам'яті, уваги, спостережливості, творчої ініціативи, розвивати вміння узагальнювати, виділяти головне, суттєве із потоку інформації, застосовувати різні форми пошуково-дослідницької роботи;
- **виховна:** виховувати повагу до Великого Кобзаря за його внесок у скарбницю української поезії, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ.

Тип уроку: повторення й узагальнення вивченого.

Основна технологія: робота в групах, спіралевидний принцип побудови навчального матеріалу.

Обладнання: презентація, портрет Шевченка, виставка книжок митця, фотоекспозиція пам'ятників Кобзареві у різних куточках світу, малюнки учнів до теми.

Хід уроку

I. Повідомлення теми й мети уроку.

С л о в о в ч и т е л я. Протягом кількох уроків ми з вами побували у світі Шевченка, читали його твори, прагнули зрозуміти, звідки в нього стільки милосердя до знедолених, любові до України і мужності в боротьбі з її поневолювачами.

Сьогодні в нас підсумкове заняття – урок-конкурс у формі рольової гри на тему «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття!». Ці слова належать витязю

молодої української поезії Василю Симоненку. Подумайте і скажіть, як ви розумієте завдання нашого уроку?

Й м о в і р н а в і д п о в і д ь. Ми маємо продемонструвати вміння запам'ятовувати й осмислювати прочитане, використовувати додаткову літературу, аналізувати зміст і основні мотиви вивчених творів, висловлювати власне ставлення до постаті Шевченка, обґрунтувати висловлені думки, оцінювати результати своєї роботи.

Дві команди братимуть участь у конкурсах *біографів, читачів, дослідників, читців та ілюстраторів*. Групи в командах сформовані за бажанням учнів виконувати ту чи іншу роль. Окрему групу – читачів – становлять усі учні класу. Кожен член команди має право допомагати своїм представникам.

Команду, яка першою братиме конверти, визначає бліц – турнір капітанів.

Д о в і д к а: бліц (нім. – блискавка, блискавичність, короточасність);

турнір (нім. – змагання); бліц – турнір – змагання за максимально короткий час.

Бліц – турнір капітанів

1. Рік і місце написання Шевченкового «Заповіту». (1845 р., м. Переяслав)
2. Автор музики до «Заповіту». (Полтавський учитель Гордій Гладкий)
3. Основна ознака віршованої мови. (Ритм)
4. Прізвище художника, який оформив обкладинку першого видання «Кобзаря» 1840 р. (Василь Штернберг)
5. Твір Шевченка про своє дитинство. («Мені тринадцятий минало»)
6. Назва й автор твору про дитячі роки Шевченка. (Степан Васильченко «У бур'янах»)
7. Які твори називаються ліричними?
8. Що зобразив Художник Штернберг на 2-й сторінці обкладинки «Кобзаря», виданого в 1840 р.? (Сліпого кобзаря з бандурою та його малого поводиря з песиком)

Якщо обидва капітани дали правильні відповіді, їм пропонується додаткове запитання: «Що називається стопою? Яким віршовим розміром написаний «Заповіт»? (Модернізований коломийковий розмір)

II. Конкурс «Біографи»

За кожну правильну відповідь – 1 бал. Крім цього, біографи одержали домашнє завдання опрацювати біографічну літературу про те, хто і як допоміг Тарасові Шевченка стати вільним і хто з українських письменників – сучасників поета сприяв виданню першого «Кобзаря».

Питання до біографів та ймовірна відповідь

1. *У якому році й де була надрукована перша біографія Шевченка?*

1885 р., журнал «Киевская старина».

2. *Коли Тарас був викуплений з неволі? Хто і як допоміг майбутньому поетові стати вільним?*

Тараса викуплено з кріпацтва 22 квітня 1838 р.

Історія звільнення така. У 1831 р. Шевченко з челяддю пана Енгельгарда прибув до Петербурга. Невдовзі його віддали в науку до майстра живопису Ширяєва. У вільний час юнак ходив у Літній сад малювати. Тут 1836 р. він зустрівся зі своїм земляком з України художником Іваном Сошенко. Про обдарованого хлопця Сошенко розповів своїм друзям: художникам Карлу Брюллову та Аполлону Мокрицькому, секретарю Академії мистецтв Василю Григоровичу, поету Василю Жуковському, письменникові Євгену Гребінці. Вони познайомилися з молодим талановитим художником, зацікавилися ним і вирішили викупити його з неволі. Пан запросив за кріпака велику суму грошей – 2500 крб. А де їх взяти? Тоді Карл Брюллов намалював портрет відомого російського поета Василя Жуковського, який розіграли в лотерею, а за одержані кошти викупали Шевченка з неволі.

3. *У якому році виданий перший «Кобзар»? Хто з українських письменників допоміг Шевченкові здійснити це видання?*

Іван Сошенко познайомив Тараса з українським письменником-байкарем, який жив у Петербурзі, Євгеном Гребінкою. У нього часто бували

письменники, художники, актори. Євген Гребінка мав велику бібліотеку, і молодий Шевченко у вільний від роботи час читав там книжки. Тарасові Гребінка запропонував прочитати передовсім твори Івана Котляревського та Григорія Квітку-Основ'яненка, ознайомив його з друкованими збірками українських народних пісень. Він став і одним з перших читачів рукописних віршів молодого поета, упорядкував їх та порадив віддати до друку. Саме з його допомогою в 1840 р. й вийшов «Кобзар».

4. *Коли відбулася перша поїздка Шевченка в Україну? Які враження виніс він від неї?*

Уперше Тарас після довгої перерви відвідав рідні місця в 1843 р. Шевченка дуже засмутило побачене в Україні – його рідні, увесь народ були безправними кріпаками, тяжко працювали, жили убого, як жебраки.

5. *Коли відбулася друга поїздка поета в Україну? Які мрії він пов'язував з нею?*

У 1845 р. ; думав жити й працювати в Україні.

6. *Ким і де хотів працювати Шевченко?*

Викладачем малювання в Київському університеті Святого Володимира.

7. *Скільки років провів Тарас на засланні? За що був покараний?*

Десять років (1847 – 1857 рр.). Засудили поета за участь у Кирило-Мефодіївському братстві (члени його поставили за мету боротися за скасування кріпосного права) і особливо за написання віршів, у яких поет викривав гнобительську політику царизму та закликав до боротьби за волю.

Т. Шевченко.
Автопортрет. 1847 р.

8. *У яких місцях перебував Шевченко на засланні?*

Орська фортеця, Оренбург, Новопетровське укріплення.

9. *Коли було здійснене друге видання «Кобзаря»? Хто допоміг Шевченкові його видати?*

Удруге «Кобзар» вийшов у 1860 р. коштом Платона Симиренка, підприємця, власника цукрового заводу.

10. *Коли й де перепохований Тарас Шевченко?*

22 травня 1861 р., на Чернечій горі, поблизу Канева. Тепер ця гора називається Тарасовою.

III. Інтерактивний конкурс «Читачі»

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, щоб у навчальний процес залучити всіх учнів. Інтерактивне навчання за своєю формою діалогічне, це діалог двох суб'єктів навчання – вчителя й учнів. Орієнтація сучасного шкільного літературознавства на діалогізм робить інтерактивну технологію особливо ефективною на уроках літератури.

Питання до читачів

1. *Хто і в якому творі сказав про Тараса: «Всі на кутку кажуть, що з вашого Тараса, мабуть, щось добряче вийде»? (Сусід; «У бур'янах», уривок з повісті «Дитинство Шевченка» Степана Васильченка)*

2. *Із якого вірша рядки?*

а) Крізь верби сонечко сіяє

І тих гасне. День погас.

І все почило. Сивий в хату

Й собі пішов опочивати.

(«І досі сниться: під горою...»)

б) Хрестами

І візерунками з квітками

Кругом листочки обведу

Та й списую Сковороду

Або «Три царіє со дари».

(«А.О.Козачковському»)

в) За що, не знаю, називають

Хатину в гаї тихим раєм.

Я в хаті мучився колись,

Мої там сльози пролились.

(«Якби ви знали паничі...»)

г) Зоре моя!

Мій друже єдиний!

І хто знає, що діється

В нас на Україні?

(«Зоре моя вечірняя»

Уривок з поеми «Княжна»)

ґ) Меж горами старий Дніпро,

Неначе в молоці дитина,

Красується, любить

На всю Україну.

(«І виріс я на чужині...»)

д) Одно-однісіньке під тином

Сидить собі в старій ряднині.

Мені здається, що се я, Що це ж та молодість моя!

(«І золотої, ї дорогої...»)

е) Лину я, лину, думку гадаю

І ніби серце одпочиває.

Чорніє поле, і гай, і гори,

На синє небо виходить зоря.

(«Сонце заходить, гори чорніють...»)

3. Хто і в якому творі сказав про Тараса: «Еге-ге, козаче! Та з тебе буде маляр та ще й путній маляр»? («У бур'янах»; хліпнівський дяк.)

4. Назвати вірш, уривок з якого став народною піснею. У ньому є такі рядки:

Привітай же моя ненько!
 Моя Україно!
 Моїх діток нерозумних,
 Як свою дитину.

(«Думи мої, думи мої...»)

5. Виступ 2 – 4-х читачів (читання вивчених напам'ять Шевченкових віршів).

IV. Гра «Вільний мікрофон»

Учитель ставить запитання: «Який з відомих творів Шевченка найбільше вас уразив, запам'ятався? Чим саме?»

Учні підходять до мікрофону і відповідають.

V. Конкурс літературознавців-дослідників

1. Яким твором починався перший «Кобзар» Шевченка, а яким – друге його видання (1860 р.)? Чому?

«Думи мої, думи мої...»; «Причинна», тому що це перший відомий твір Шевченка.

2. Які з вивчених вами творів Кобзаря написані на засланні?

До відповіді на це запитання учні готувалися вдома.

3. Коли був написаний останній вірш Шевченка?

15 лютого 1861 р.

4. Кому поет присвятив вірш «Сон»?

Українській письменниці Марку Вовчку.

5. Хто сказав: «Кобзар» належить до найволелюбніших книг усіх часів, він наскрізь напоєний прагненням волі...»? Як ви розумієте ці слова?

Олесь Гончар, перший лауреат Шевченківської премії (нині Національної премії ім. Т.Г.Шевченка). Чи не в кожному творі, прямо чи завуальовано, Шевченко закликав закріпачений народ боротись за волю.

6. Хто сказав про Шевченка: «Він безсмертний, як саме життя, тому став нашою долею і заповітом»? Прокоментуйте цей вислів.

Це сказав письменник Борис Харчук, Шевченкове слово живе і буде жити в народі, адже кожному поколінню українців треба пам'ятати заповіти поета: здобути волю, любити Україну, бути єдиною дружною сім'єю.

7. Які слова із «Заповіту» радянські критики лукаво пояснювали неправильно? Який зміст вкладав у них Шевченко?

І мені в сім'ї великій,
Сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

8. Назвіть кілька творів, написаних Шевченком в Україні.

«Заповіт», «Розрита могила», «Чигрине, Чигрине...», «Кавказ», «Наймачка», «І мертвим, і живим...», «Холодний Яр», «Давидові псалми», «Минають дні, минають ночі...» та ін.

9. Чому мало творів написав Шевченко на рідній землі?

Тому що мало довелося жити влюбій серцю Україні.

10. Проаналізувати уривки з поезії Шевченка:

а) Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовкла трава.
Не хоче правдоньки сказати,
А більше в нікого питати.

В уривку змальовано осінній пейзаж. Образ пожовклої трави навіює сумний настрій. Він створений за допомогою епітета «пожовкла», порівняння «мов жива», уособлень «мовчить», «не хоче правдоньки сказати». Ці слова свідчать про бажання ліричного героя з кимось поговорити, поділитися своїм смутком. Його серце страждає від самотності, від розлуки з рідним краєм. Вірш написаний чотиристопним ямбом, римування суміжне, тому мова вірша дуже мелодійна. Цей уривок викликає співчуття до самотньої людини.

б) За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає.
І сонце спатоньки зове

У синє море...

Поет змальовує літній морський пейзаж. Теплий, лагідний вечір. Заходить сонечко. Вечірню картину створюють образи сонця, хмароньки, що підсвічена вечірніми променями червонить морські води. Щоб яскраво передати цю ідилічну картину, автор використовує уособлення: «хмаронька пливе», «поли розстилає», сонце «спатоньки зове». Образ моря увиразнює епітет «синє». Пестливі слова підкреслюють, що вечір погідний. Уривок викликає замилювання красою природи, навіює мрійливий, задумливий настрій. Римування перехресне, рими чоловічі. Вірш написаний чотиристопним ямбом.

VI. Міні-дискусія на тему «Чи став би Шевченко знаменитим поетом, якби не був викуплений з кріпацтва?»

Д о в і д к а. *Дискусія* (латин.) – розглядаю, досліджую. Публічне обговорення якогось спірного питання. Суперечка. *Міні* (англ.) – мінімальний, найменший серед чогось. Міні-дискусія – короткочасна дискусія.

О д н а з д у м о к. Так. У «Щоденнику» 1 липня 1857 р. Шевченко написав: «...Я добре знав, що живопис – моя майбутня професія, мій насущний хліб. І замість того, щоб вивчати її глибокі таїнства ... я komponував вірші, за які мені ніхто шага не заплатив... Справді, дивне це невгамовне покликання». Ми знаємо, що Шевченко писав поезії і будучи кріпаком. Отож, гадаю став би поетом, але менш відомим.

І н ш а д у м к а. Ні...

VII. Сугестопедичний конкурс юних ілюстраторів

Навчання таким методом супроводжується ефектом відпочинку. Радість і не напруженість – суть сугестопедичної технології.

1. Т. Шевченко не тільки геніальний поет, а й великий національний художник. Він створив 835 картин. 278 з них досі не знайдено. Може, хтось пригадає, за які картини Тарас Шевченко був нагороджений срібними медалями ще під час навчання в Петербурзькій Академії мистецтв? («Хлопчик-жебрак, що дає хліба собаці», «Циганка-ворожка»; 1840 -1841 рр.)

2. Коментування представниками групи ілюстрації своїх робіт.

VIII. Підбиття підсумків конкурсу

IX. Узагальнення.

Оцінювання результатів уроку

1. Якою людиною постав перед вами Тарас Шевченко?
2. Чи збагатили ви свої знання, готуючись до уроку і під час заняття?
3. Навіщо ми вивчаємо життя і творчість Шевченка?

X. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичної атестації.

2.1.4. Конспект уроку української літератури в 11 класі на тему «Остап Вишня. Трагічна доля українського гумориста. «Моя автобіографія» - гумористична розповідь письменника про свій життєвий шлях»

Мета:

- **навчальна:** познайомити учнів із біографією Остапа Вишні, з невідомими фактами його життя, історичною епохою, у якій жив письменник, дослідити жанри малої прози, розкрити могутній і рідкісний талант письменника-гумориста;
- **розвивальна:** сприяти розвитку уяви, пам'яті, уваги, творчої ініціативи, усного та писемного мовлення, образного і логічного мислення;
- **виховна:** виховувати любов до людей і природи, почуття людської гідності, оптимізм, прагнення з гумором сприймати життєві негаразди.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет Остапа Вишні, виставка творів письменника, презентація, відеоуривки із документальних фільмів, вислови видатних людей про гумориста, комп'ютерна та мультимедійна техніка.

Хід уроку

*Треба любити людину більше,
ніж самого себе.*

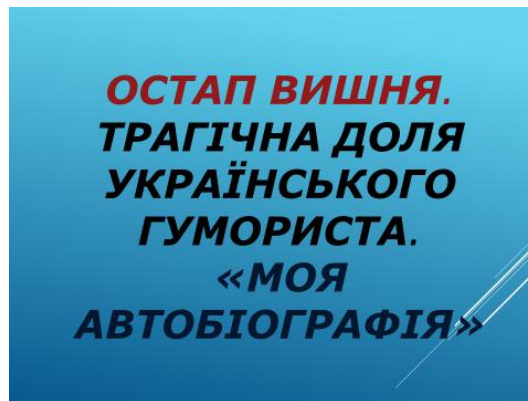
Остап Вишня

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Оголошення теми, мети, завдань уроку.

(Слайд №1)

1. Слово вчителя.

Життя багатогранне і складне. У ньому і радість, і сум, і щастя, і горе, а то відчай. Важко живеться людині, яка не має почуття гумору. Здається, немає жодної людини, яка б не читала чудових усмішок Остапа Вишні, «запашних», «ніжних», «смішних» і водночас, кажучи словами Миколи Хвильового, «глибоко трагічних». Головним джерелом його гумору була любов до життя, до людини, а девізом – «Щоб з людини посміятися, треба любити людину більше, ніж самого себе».

Зверніть увагу на портрет письменника. Таким він був і в житті: ласкавим, щирим, люблячим, завжди усміхненим.

Сьогодні на уроці ми познайомимося з біографією Остапа Вишні, з невідомими фактами його життя, з історичною епохою, у якій жив письменник, спробуємо зрозуміти неповторність його спадщини; попрацюємо над автобіографічним оповіданням «Моя автобіографія», поглибимо знання з теорії літератури.

2. Робота в зошитах

- Запишіть дату, тему, епіграф уроку.

III. Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Слово вчителя.

- Готуючись до уроку, ви працювали в групах. Спершу свою роботу презентують представники біографів.

2. Розповідь трьох учнів біографії Остапа Вишні у супроводі відеопрезентації.

(Слайди №2,3,4)

Учень 1. *У мене нема жодного сумніву в тому, що я народився, хоч і під час мого появи на світ білий і потім — років, мабуть, із десять підряд — мати казали, що мене витягли з колодязя, коли напували корову Оришку.*

Трапилася ця подія 1 листопада (ст. стилю) 1889 року в містечку Груні, Зіньківського повіту на Полтавщині...

Так ото й пішло, значить: їси — ростеш, потім ростеш — їси.

Батьки мої були як узагалі батьки.

Батьків батько був у Лебедині шевцем. Материн батько був у Груні хліборобом...

А взагалі батьки були нічого собі люди. Підходящі.

Учень 2. *Павло Михайлович Губенко (саме так звали Остапа Вишню), завдячуючи зусиллям батьків, крок за кроком опановував освіту. Цікаво, що у Зіньківській двокласній школі він вчився з Миколою Зеровим – в майбутньому письменником і критиком.*

1907 року Павло закінчив військову фельдшерську школу. У 1917 – вступив на історико-філологічний факультет Київського університету.

Якось для сучасників загубився той факт, що майбутній письменник працював фельдшером з 1907 до 1917 року. От що ми читаємо в спогадах професора медицини М. Коломійченка: «Якось в лікарню привезли 16-річного юнака з глибокими пораненнями шиї і сильною кровотечею. Хірург був відсутній. За операцію взявся фельдшер Павло Губенко – і врятував людське життя. Коли до операційної прибіг, на ходу одягаючи халат, хірург, Павло Губенко уже накладав останні шви, успішно закінчуючи операцію.

У дитинстві Остап Вишня мріяв стати педагогом, але випало працювати

медиком. Чи не поєдналося одне з другим у мистецтві слова – слова дошкульного, гострого, лагідного і просвітленого.

Учень 3. Кількість публікацій Остапа Вишні вражаюча. У 1921 році він опублікував 2 твори, в 22-ому – 80, в 23-ому – 270 і далі більше.

1924 року було видано 9 збірок, 27-го – 15, 29-го – 27.

За популярністю навряд чи хтось в ті роки міг би зрівнятися з ним.

Слово вчителя.

На початку 30-х років ХХ століття Остап Вишня був у zenіті слави. Без гумориста не обходився жоден вечір у тогочасній столиці України – Харкові. Загальний тираж його творів уже сягнув семизначного числа. Остапа Вишню називали «королем українського тиражу».

3. Бесіда

- Але ті 30-ті роки , на жаль, вписали в українську історію трагічні сторінки. Які події я маю на увазі? (Голодомор, цькування та знищення української інтелігенції, в літературі – «розстріляне відродження»).

4. Слово вчителя.

- Прошу представника другої групи, істориків, розповісти, як тогочасна історична ситуація вплинула на долю українського гумориста.

5. Виступи учнів від групи істориків.

Учень 1. Хоч Павло Михайлович Губенко офіційно не входив до жодного літературного угруповання, він товаришував з М.Хвильовим та М.Кулішем. Закономірно й те, що через дружбу з лідером ВАПЛІТЕ Миколою Хвильовим Остап Вишня одним із перших потрапив під репресивний прес. Більше того, під час похорону Хвильового Вишня гірко ридав за другом і кричав: «Що вони з тобою зробили?!» Звичайно, такі звинувачення не залишилися непоміченими, відразу ж було донесено, куди треба.

Остапа Вишню заарештували 26 грудня 1933 року, безпідставно звинувативши у спробі вбивства секретаря ЦК КПУ Постишева та у контрреволюційній діяльності.

(Відео «Допит»)

Учень 2. Після численних тортур і допитів гуморист зізнався в усьому, чого домагалися від нього слідчі. 23 лютого 1934 року судова «трійка» визначила міру покарання – розстріл, який в березні біло замінено десятирічним ув'язненням. Десять років, як і Шевченкові, довелося Вишні, за його словами, «навчатися», тільки не в пісках, як Кобзареві, а в болотах на Півночі, страждаючи від тяжкої хвороби.

В таборі гуморист змушений був працювати, а ночами ще й умудрявся вести щоденник, який назвав «Чиб'ю».

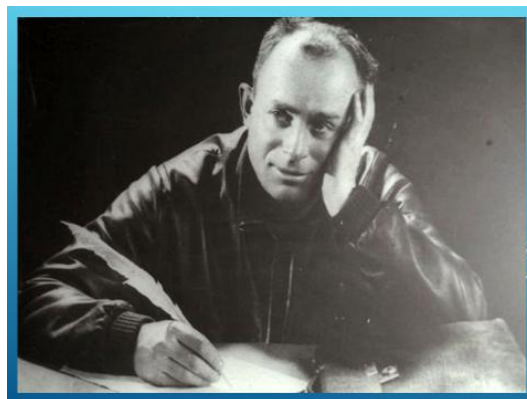
Учень 1. 1943 року письменник несподівано опиняється на волі. Його табірні друзі згадували: «Похмурого осіннього дня 1943 року Вишні наказали зібрати усі свої речі. Він мовчки обнявся з нами... Всім було зрозуміло: побратима ведуть на смерть...»

Але виявилося, що Варвара Маслюченко, дружини Павла Михайловича, умовила Олександра Довженка та Миколу Бажана поговорити з Хрущовим, щоб той натякнув Сталіну, що Вишню треба випустити, бо в'язень уже помирає.

Гумориста привезли до Москви, деякий час потримали у Бутирській тюрмі, а тоді вивезли за ворота й дозволили йти, куди хоче.

Остап Вишня, гірко жартуючи, називав десятирічне заслання «своєю десятирічкою».

(Слайд №5)

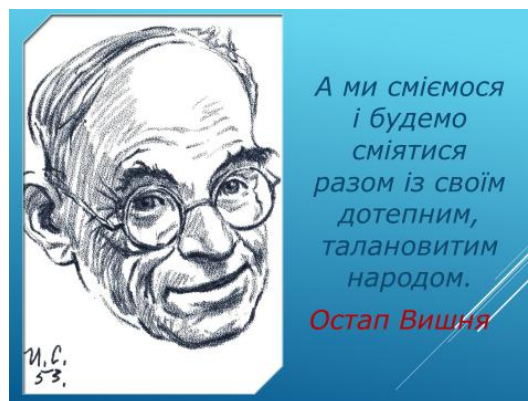
Учень 2. У 1944 році розпочинається другий період активної і плідної творчості Остапа Вишні.

Хоча Павло Губенко і був на волі, жилося йому не дуже затишно: постійно перебував під наглядом агентів. Ярлик контрреволюціонера й терориста, причеплений на суді у березні 1934, зняти забули. Звичайно, все це позначилося на подальшій творчості гумориста. Лише 25 жовтня 1955 року письменника реабілітували, а 28 вересня наступного року письменник помер. З невимовною скорботою провів його осінній Київ на місце вічного спочинку – Байковий цвинтар.

6. Слово вчителя.

Тридцять п'ять років подарувала доля Остапові Вишні на творчу діяльність. З них третину випало прожити за колючим дротом. Інша людина назавжди втратила б здатність сміятися, але не він. Письменник казав: «А ми сміємося і будемо сміятися разом із своїм дотепним, талановитим народом».

(Слайд №6)

7. Бесіда

- Яким псевдонімом гуморист підписав свій перший твір?
(«Демократичні реформи Денікіна. Фейлетон. Матеріалом для конституції бути не може» (1919) підписав «П.Грунський»)
- Чому, на вашу думку, потім взяв псевдонім Остап Вишня?
(...бо вишня солодка і кисла одночасно...)

8. Слово вчителя.

Остап Вишня – письменник, який у 20-х роках ХХ століття заохотив мільйони людей до читання української літератури.

У великому творчому доробку письменника представлені різноманітні жанри малої прози:

- фейлетон;
- гумореска;
- усмішка;
- автобіографічне оповідання. *(Учні записують в зошити)*

(Слайд № 7)

Група літературних теоретиків, сподіваюсь, допоможе нам пригадати характеристики кожного з цих жанрів.

9. Відповіді учнів.

Учень 1.

Фейлетон – невеликий літературно-публіцистичний твір сатиричного, викривального жанру на злободенну тему.

Учень 2.

Гумореска – невелика оповідь з комічним сюжетом, що відрізняється від сатири легкою, жартівливою тональністю.

Учень 3.

Усмішка – різновид гуморески, у якому поєднано жанрові особливості гумористичного оповідання, анекдоту, фейлетону.

Учень 4.

- **Автобіографічне оповідання** – опис власного життєвого шляху у художньому стилі. *(Учні записують в зошити)*

10. Бесіда

- Які засоби комічного використовує гуморист у своїх творах?

(Слайд № 8)

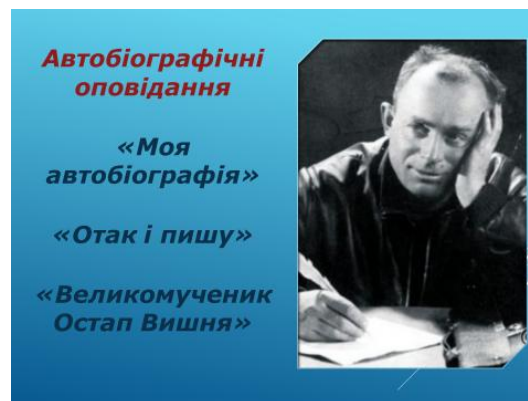
(▪ *гумор* – добродушний сміх, в основу якого покладено використання дотепності та гри слів;

▪ *іронія* – прихований глузливий сміх, замаскований серйозною формою;

▪ *сатира* – гостра осудлива критика недоліків, суперечностей;

▪ *сарказм* – їдка, викривальна, особливо дошкульна насмішка, що не має подвійного, прихованого дна)

(Слайд № 9)

11. Слово вчителя.

Остап Вишня намагався посміхнутися і над своїм життям, іронічно подивитися на себе мовби збоку. З-під його пера вийшло кілька автобіографічних оповідань, такі як: «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Великомученик Остап Вишня».

Сьогодні на уроці ми познайомимося з одним із них - **«Моя автобіографія»**. (Учні записують в зошити)

Надаю слово представнику групи дослідників творчості гумориста.

12. Повідомлення учня.

Гумористичну оповідь «Моя автобіографія» Остап Вишня написав за два дні, 15-16 березня 1927 року. Твір був надрукований у видавництві «Книгоспілка» того ж року.

«Чому ж я так поспішав зі своєю автобіографією? Через віщо сам оце її випускаю у світ? Та дуже просто. Я ж не певний, що як дуба вріжу, хтось візьметься за мою біографію... А так сам зробиш – знатимеш уже напевно, що вдячні нащадки ніколи тебе не забудуть», - писав він.

У цій біографії автор, кепкуючи над собою, відображає, за його словами, «долітературний» період. Гумореска скомпонована з невеликих розділів – «фресок». Із своєї біографії письменник вихоплює найяскравіші, найхарактерніші епізоди, події. Те, що найбільше врізалось у пам'ять.

13. Бесіда

- У 9 класі ми знайомилися з автобіографією як із видом офіційно-ділового документу. Пригадайте, що ж це за документ, які вимоги до його написання, яке призначення тощо.

(Автобіографія – це офіційно-діловий папір, в якому людина описує власне життя. Цей документ оформляють при вступі на навчання або при влаштуванні на роботу. Хоча автобіографія складається у довільній формі, однак деякі складові частини та реквізити в ній обов'язкові, наприклад: прізвище, ім'я по батькові, рік народження, відомості про батьків, соціальне походження тощо).

- Чи відповідає композиція «Моєї автобіографії» Остапа Вишні формі ділового паперу? (Так)

- Чим же відрізняється автобіографічна оповідь гумориста від офіційно-ділового документу?

(По-перше, назва твору містить лексичну помилку, ніби вказуючи на те, що твір не є документом; по-друге, сам твір написаний із використанням засобу комічного – у гумористичній формі).

- Шановні дослідники творчості гумориста, який жанр твору Остапа Вишні?

(Жанр: гумористичне автобіографічне оповідання)

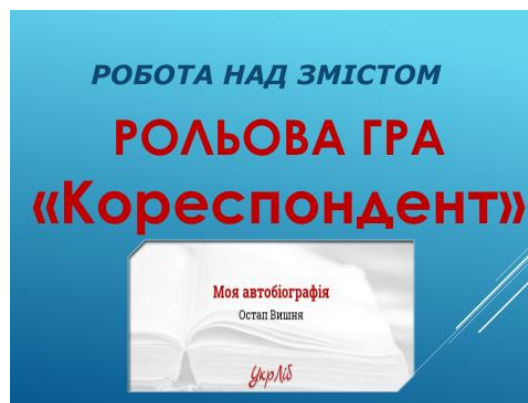
- Вдома ви прочитали автобіографічне оповідання Остапа Вишні «Моя автобіографія». Попрацювати над його змістом мені допоможуть наші кореспонденти.

Уявімо, що кожен з вас – в ролі Остапа Вишні. Кореспонденти будуть задавати вам питання, відповідь на яке ви повинні дати цитатою із твору.

14. Робота над змістом автобіографічного оповідання Остапа Вишні «Моя автобіографія».

Рольова гра «Кореспондент»

(Слайд №10)

Кореспондент 1.

- Ми вже сьогодні чули, Павле Михайловичу, коли і де Ви народилися. Знаємо, що батьки у Вас були підходящі. А хто перший помітив Ваш потяг до письменництва?

(- Писатиме,- сказав якомсь батько, коли я, сидячи на підлозі, розводив рукою калюжу.

Справдилося, як бачите, батькове пророкування.)

Кореспондент 2.

- Що, на Вашу думку, відіграє головну роль у формуванні майбутнього письменника?

(Головну роль у формуванні майбутнього письменника відіграє взагалі природа – картопля, коноплі, бур'яни.

Коли в хлопчика чи в дівчинки нахил до замислювання, а навкруги росте картопля, чи бур'ян, чи коноплі – амба! То вже так і знайте, що на письменника воно піде.)

Кореспондент 1.

- Які події з Вашого раннього дитинства вплинули на Ваше літературне майбутнє?

(Із подій мого раннього дитинства, що вплинули (події) на моє літературне майбутнє, твердо врізалася в пам'ять одна: упав я дуже з коня. Летів верхи на полі, а собака з-за могили як вискочить, а кінь — убік! А я — лясь! Здорово впав. Лежав, мабуть, з годину, доки очунявся... Тижнів зо три після того хворів. І отоді я зрозумів, що я на щось потрібний, коли в такий слушний момент не вбився. Неясна ворухнулася в мене тоді думка: мабуть, я для літератури потрібний. Так і вийшло.)

Кореспондент 2.

- В якій школі Ви навчалися?

(Школа була не проста, а «Міністерства народного просвещенія».)

Кореспондент 1.

- Ви пам'ятаєте свого першого вчителя?

(Вчив мене хороший учитель Іван Максимович, доброї душі дідуган, білий-білий, як білі бувають у нас перед зеленими святами хати. Учив він сумлінно, бо сам він був ходяча совість людська. Умер уже він, хай йому земля пухом.)

Кореспондент 2.

- Розкажіть, будь ласка, найяскравіший спогад із шкільного життя.

(Любив я не тільки його, а й його лінійку, що ходила іноді по руках наших школярських замурзаних. Ходила, бо така тоді «система» була, і ходила вона завжди, коли було треба, і ніколи лютю.

Де тепер вона, та лінійка, що виробляла мені стиль літературний? Вона перша пройшлася по руці моїй, оцій самій, що оце пише автобіографію. А чи

писав би я взагалі, коли б не було Івана Максимовича, а в Івана Максимовича та не було лінійки, що примушувала в книжку зазирати?)

Кореспондент 1.

- Зрозуміло, що Ви книги полюбили з дитинства. А які книжки найбільше Вам запам'яталися?

(Книга, що найсильніше на мене враження справила в моїм житті, — це «Катехізіс» Філарета. До чого ж противна книжка! Ще якби так — прочитав та й кинув, воно б і нічого, а то — напам'ять.)

Кореспондент 2.

- А ще які?

(Пам'ятаю, як попався мені Соломонів «Оракул». Цілими днями сидів над ним та кульки з хліба пускав на оте коло з числами різними. Пускаю, аж у голові макітриться, поки прийде мати, вхопить того «Оракула» та по голові — трах! Тоді тільки й кину.)

Кореспондент 1.

- Можливо, ще хочете розповісти про свою любов до книжок?

(Взагалі любив я книжки з м'якими палітурками.

Їх і рвати легше, і не так боляче вони б'ються, як мати, було, побачить.

Не любив «Руського паломника», що його років дванадцять підряд читала мати. Велика дуже книжка. Як замахнеться, було, мати, так у мене аж душа у п'ятах.

А решта книг читалася нічого собі.)

Кореспондент 2.

- Коли Ви почали писати? З чого почали?

(Писати в газетах я почав 1919 року за підписом Павло Гунський. Почав з фейлетону.

У 1921 році почав працювати в газеті «Вісті» перекладачем.

Перекладав я, перекладав, а потім думаю собі:

«Чого я перекладаю, коли ж можу фейлетони писати! А потім — письменником можна бути. Он скільки письменників різних є, а я ще не

письменник. Кваліфікації, — думаю собі, — в мене особливої нема, бухгалтерії не знаю, що я, — думаю собі, — робитиму».

Зробився я Остапом Вишнею та й почав писати.

І пишу собі...)

Кореспондент 1.

- Дякуємо за інтерв'ю, шановний Павле Михайловичу!

IV. Закріплення вивченого

1. Бесіда

- Чому твір Остапа Вишні за жанром є гумористичним?
- Що можете сказати про мову героїв?
- Яке враження справила на Вас гумореска?

2. Творча робота учнів

Завдання: спробуйте написати свою біографію у художньому стилі.

(Відповіді учнів)

V. Підсумок уроку.

1. Бесіда

- Сьогодні на уроці ми познайомилися з біографією Остапа Вишні. Які риси характеру українського гумориста вразили вас найбільше?

(Слайд №11)

VI. Оголошення і коментар домашнього завдання.

- Опрацювати матеріал підручника.

Прочитати усмішки «Сом», «Як варити і їсти суп із дикої качки».

2.2. Зразки дидактичних ігор для використання на уроках української мови.

➤ Гра «Правописна мандрівка»

♦ Методична цінність

Гра допомагає створити якнайкращі умови для глибокого освоєння школярами правописних правил, передовсім написань географічних назв, сприяє виробленню в дітей аналітичних здібностей, формує в них спостережливість, уважність, зосередженість.

♦ Правила гри

Учні мають вибудувати маршрут мандрівки Україною або світом, спираючись на одне з правописних правил. Пункти-зупинки (столиці, міста, села, будь-які географічні об'єкти, астрономічні об'єкти тощо) обов'язково обумовлюються, так само як і час, що відводиться на побудову маршруту. За кожен пункт гравці одержують по одному балові, що в кінцевому підсумку і визначить оцінку для кожного з-поміж учасників гри. Висхідним пунктом усіх «Правописних мандрівок» є столиця України Київ. Для полегшення виконання завдань гравцям можна видати атлас світу. Самі завдання можуть стосуватися будь-яких правописних тем – апостроф, м'який знак, подовження/подвоєння, вживання певних літер, морфологічні особливості тощо. Цих завдань може бути й кілька. Також вони можуть виходити поза межі правопису й стосуватися будь-якого розділу шкільного курсу мови.

♦ Завдання

1. Побудуйте маршрут мандрівки, спираючись на правило написання географічних назв із подвоєнням/подовженням приголосних.

Приклад: Київ – Таллінн – Брюссель – Марокко – Сьєрра-Леоне – Аддис-Абеба – Амман – Дакка...

2. Побудуйте маршрут мандрівки, спираючись на правило написання географічних назв із літерою *и*.

Приклад: Київ – Братислава – Рим – Париж – Мадрид – Вашингтон; Бразилія – Аргентина – Чилі...

3. Побудуйте маршрут мандрівки, спираючись на правило правопису географічних назв із апострофом.

Приклад: Київ – Кам'яний Брід – Білогір'я – Мар'янка – Кам'янка-Бузька – Міжгір'я – Кам'янець-Подільський...

➤ Гра «Біг із бар'єрами»

◆ Методична цінність

Гра дає змогу комплексно повторити ключові моменти виучуваного матеріалу, перевірити і відшліфувати практичні навички володіння мовою, а також привчає дітей працювати злагоджено, з урахуванням навчальних можливостей і рівня знань кожного.

◆ Правила гри

Усі учні класу поділяються на дві, чотири або шість команд, кожна з-поміж яких має здолати кілька «бар'єрів» - виконати певні завдання. Ці завдання можуть бути орфоепічного, орфографічного, словотвірного, лексичного, фразеологічного, синтаксичного, пунктуаційного або стилістичного характеру. Переможницею визначається та команда, яка першою здолала всі «бар'єри», не збивши й не зачепивши жодного (тобто не припустившись при виконанні завдань помилок). Завдання для команд можуть бути як однаковими, так і різними.

♦ Завдання до теми «Прислівник»

1. Орфографічний бар'єр

Запишіть наведені прислівники разом, окремо або через дефіс.

Без/відома, в/цілому, аби/куди, над/міру, без/упину, о/нів/ночі, по/українськи, врешті/решт, пліч/о/пліч, де/інде, чим/раз, до/останку, раз/у/раз, де/не/де, по/зможі, по/нашому, ані/скільки, до/віку, в/ногу, сам/на/сам, у/стократ, хтозна/де, віч/на/віч, аби/куди, що/сили, кінець/кінцем, під/кінець.

2. Акцентуаційний бар'єр

Поставте наголоси в наведених прислівниках.

Чудно, допізна, злегка, ласкаво, легко, наголову, лежма, темно, виразно, натщесерце, завбільшки, завтовшки, горічерева, знехотя, наздогад, осторонь, зрання, зокола, зопалу, вряди-годи, всередині, втридорога, врозбрід, врозтіч, підтюпцем, поблизу, позаторік, позаду, присмерком, проїздом, разом, корисно.

3. Лексичний бар'єр

Поясніть значення наведених прислівників, складіть із ними речення.

Притьмом, збіса, назирцем, миттю, навпомацки, поспіль, допіру, наввипередки, крадькома, вистрибом, навпочіпки, знестяму, завиширки, горілиць, обмаль, заздалегідь, позаторік, надвечір, знічев'я, хутко, нишком, удосвіта.

4. Словотвірний бар'єр

Згрупуйте наведені прислівники відповідно до частин мови, від яких вони утворилися.

Знизу, потім, весело, відколи, ридма, удесятеро, байдуже, нехотя, гордо, щороку, навхрест, повсюди, жартома, потай, кудись, по-перше, всупереч, по-батьківськи, надвоє, внічю, по-моєму, заодно, доволі, спочатку, залюбки, підтюпцем, тричі, удесятьох, подекуди, потроху, боляче, ззаду.

5. Морфологічний бар'єр

Утворіть, де це можливо, вищий і найвищий ступені порівняння прислівників.

Гаряче, довго, далеко, згарячу, старанно, голосно, добре, давно, вчетверо, важко, високо, погано, близько, легко, навмисно, дружно, уліво.

6. Синтаксичний бар'єр

Знайдіть у наведеному тексті прислівники і визначте групу обставин за значенням, до якої вони належать.

*Хтось ударив безжалісно, тяжко –
Закричали в строю журавлі.
І упала обпалена пташка
На зажурені груди землі.
Підібрали хлоп'ята журавку...
Є що їстоньки й питоньки їй...
Тільки журиється птаха щоранку –
Кличе простір принадний, стрімкий,
І коли пролітали ключами
Журавлі з України за Ніл,
Із відчаєм вона закричала,
І почули той клич в вишині.
І спустились журавликів троє,
І розмову палку повели...
Потім злинуло двоє за строем,
Довго чулось прощальне «курли».
Залишивсь тільки друг журавлиці,
Щоб не знала сердешна біди...
Дивувались хлоп'ята, що птиці
Пам'ятають про вірність завжди.*

(Степан Литвин)

➤ Гра «Доміно»

♦ Методична цінність

Гра сприяє виробленню у дітей швидкої реакції, уміння швидко орієнтуватися в навчальному матеріалі, сприяє закріпленню навичок лінгвістичного аналізу, створює умови для кращого практичного закріплення складних теоретичних понять, розвиває кмітливість, уміння зосереджуватися.

♦ Правила гри

Учні, поділені на групи по четверо чоловік, одержують по 7 карток. Загальна кількість карток, що перебувають у грі, - 28. Завдання гравців – побудувати з одержаних карток ланцюг за всіма правилами гри в доміно: картки мають долучатися одна до одної, щоб утворилося слово. Виграє, ясна річ, той з-поміж учнів, у якого не залишилося карток.

♦ Завдання

Картки для гри (Рис.2.2.1.)

Творення пасивних дієприкметників

тий	здійсн	юваний	зігрі
тий	вимір	юваний	зби
тий	випил	юваний	зри
тий	виліпл	юваний	зши
тий	висмі	уваний	загорн
тий	викон	уваний	спеч
тий	випис	уваний	збереж
ений	опис	уваний	скош
ений	розріз	ований	виїждж
ений	виросц	ований	винош
ений	вимощ	ований	посі
ений	куп	аний	зжа
ений	збуд	аний	зня
юваний	пови	яний	загарт

Рис.2.2.1.

➤ Гра «Анаграма»

◆ Методична цінність

Цінність гри виявляється в тому, що за її допомогою тренується увага дітей, зосередженість, наполегливість, глибше засвоюються закони словотвору, орфоєпії й правопису.

◆ Правила гри

Учням пропонуються слова, із яких треба утворити нові шляхом перекомбінування літер, складів. За кожне правильно утворене слово гравці одержують по одному балові, які потім додаються і дають остаточний результат оцінювання.

◆ Тексти для гри

I варіант. Зерно (резон), актор (токар), ракета (карета), краб (брак), ранок (Коран), клапан (планка), гонор (гроно), волос (слово), касир (рисак), голова (волога), зірка (різка).

II варіант. Сокіл (лісок), наказ (казан), банка (кабан), шарф (фарш), норма (роман), попіл (поліп), кілер (лікер), масло (смола), насос (сосна), пошта (поташ), чумак (кучма), жало (ложа).

III варіант. Сарай (сайра), липа (пила), салат (атлас), докер (кредо), осел (село), вибір (виріб), сода (осад), канал (ланка), колба (бокал), бузок (козуб), дошка (шкода), замок (мазок), морока (комора).

➤ Гра «Комбінаторика»

◆ Методична цінність

Гра розвиває творчі здібності, фантазію та мислення школярів, формує у них увагу до зловживання та контексту, зміцнює навички лексичної,

граматичної та стилістичної валентності слів, сприяє кращому засвоєнню ними законів рідної мови.

♦ Правила гри

Учні одержують по 5 – 6 слів, із якими мають скласти найбільшу кількість речень протягом обумовленого часу (5-6 хв). Слова можна змінювати. Крім тих, хто складає більшу кількість речень, варто відзначати також авторів найбільш оригінальних, художніх, змістових речень.

♦ Завдання

Висхідні слова: добро, краса, творити, жити, мудрість.

Зразки відповідей:

Творитимеш добро – житимеш у мудрості та красі.

Мудро живімо, добре красу творімо!

Добре творити красу й жити в мудрості!

Добро і красу твориш – мудро живеш.

Живучи, твори добро, мудрість, красу!

Краса життєвої мудрості – у творенні добра.

Творімо добро, живімо красиво – ось мудрість!

Мудро твори добро – житимеш красиво.

Красуйся добром, твори мудрість життя!

Творитимеш у красі, добрі, мудрості – житимеш!

2.3. Зразки дидактичних ігор для використання на уроках української літератури.

➤ Гра «Постійні епітети»

♦ Методична цінність

Гра розширює словниковий запас учнів, збагачує його власне українськими лексемами, розвиває увагу й виробляє швидку реакцію, підносить культуру мовлення школярів.

♦ Правила гри

Учні добирають до слів постійні епітети, які вживаються в усній народній творчості. Відповіді записують у відповідні клітинки.

♦ Завдання

Дібрати епітети до слів:

1) зорі; 2) хмари; 3) очі; 4) сльози; 5) шляхи; 6) вітри; 7) води. (Рис. 2.3.1.)

Відповіді: ясні зорі; чорні хмари; карі очі; гіркі сльози; биті шляхи; буйні вітри; тихі води.

	1			i
2				
	3			
4				
	5			
6				
	7			

Рис. 2.3.1.

➤ Гра «Впізнай вірш за римою»

◆ Методична цінність

Гра допомагає повторити важливі відомості з теорії літератури, розвиває кмітливість, увагу, пам'ять.

◆ Правила гри

За останніми словами віршованих рядків відновити строфу. Назвати автора, поезію. (Рис. 2.3.2.)

◆ Завдання

Рис. 2.3.2.

Відповідь: «Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине...

От де, люде, наша слава,

Слава України!»

(Т.Шевченко «До Основ'яненка»)

➤ Гра «Віднови рядок»

◆ Методична цінність

Гра сприяє кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу, розвиває логічне мислення, тренує увагу і спостережливість.

◆ Правила гри

На смужках паперу, складених у сходинок, написано рядок з вірша, який вивчався на попередніх уроках. Частин літер не видно. Учні мають по відкритих літерах відгадати віршовий рядок.

♦ Завдання

1. Відгадати рядок поезії Т.Шевченка. (Рис.2.3.3.)

Відповідь: «Рече та стогне Дніпр широкий»

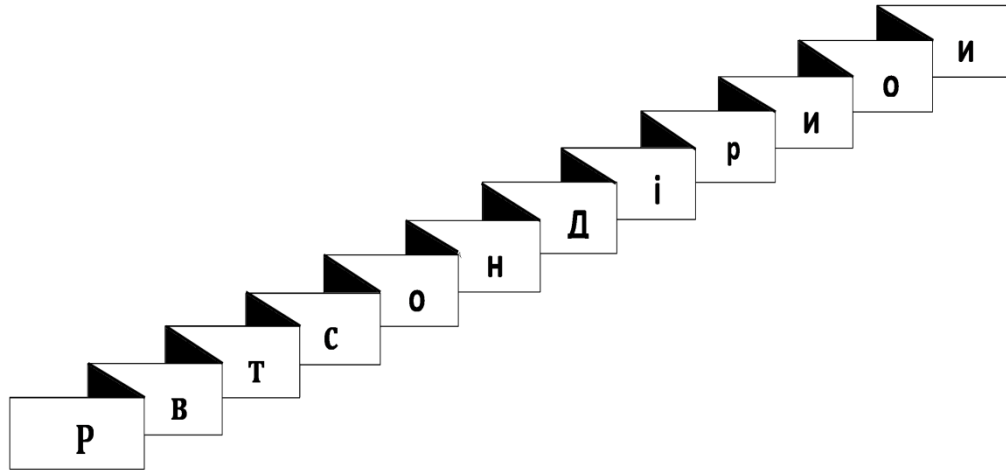

Рис.2.3.3.

2. Відгадати рядок поезії Ліни Костенко. (Рис.2.3.4.)

Відповідь: «Життя іде і все без коректур»

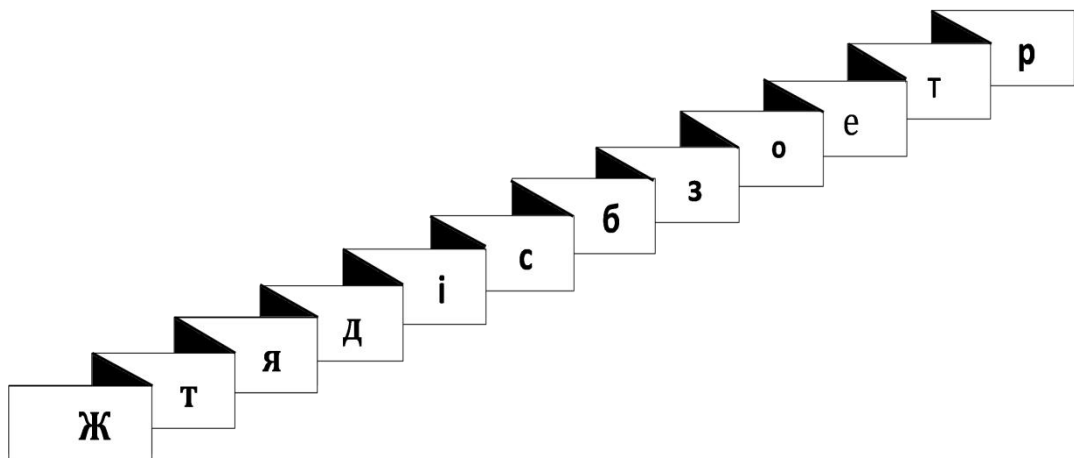

Рис.2.3.4.

➤ Гра «Найуважніший читач»

♦ Методична цінність

Гра спонукає учнів до уважного читання художніх творів, емоційного сприйняття образів, створених письменниками, допомагає повторити важливі відомості з теорії літератури, розвиває пам'ять, прищеплює любов до рідного слова.

♦ Правила гри

Правильно відповівши на запитання, за першими літерами відповідей розгадайте ключове слово.

♦ Завдання до повісті Г.Квітки-Основ'яненка «Маруся»

Назвіть автора цих рядків: «Читаючи повісті й оповідання Г.Квітки-Основ'яненка, я не раз плакав від щирого серця або реготав, як той козак, до знемоги».

Запитання (з відповідями)

1. Подарунок Василя Марусі. (*Горішки*)
2. Творчий метод у літературі та мистецтві, що полягає в об'єктивному і всебічному відображенні дійсності. (*Реалізм*)
3. Літературний рід, до якого належить жанр повісті. (*Епос*)
4. Милосердним у творі «Маруся» письменник називає... (*Бога*)
5. Думка автора, виражена у творі, його ставлення до подій, явищ і людей – це ... (*Ідея*)
6. Раса, притаманна всій родині Дротів. (*Набожність*)
7. Прізвище подруги головної героїні повісті. (*Кубраківна*)
8. Назва книги, яку читав Василь у церкві на Великдень. (*Апостол*)

г	р	е	б	і	н	к	а
---	---	---	---	---	---	---	---

➤ Кросворд «Сковорода-філософ»

♦ Методична цінність

Розгадуючи кросворд, учні осмислюють навчальний матеріал, розвивають логічне мислення, збагачують свій словниковий запас.

♦ Правила гри

Відповіді на питання записуються у відповідні клітинки. По горизонталі – ключове слово.

♦ Завдання (Рис.2.3.5.)

1. Наперед визначена, невідворотна доля.
2. Назва села, в якому помер Г.Сковорода.
3. Одна з країн, яку відвідав письменник.
4. Село, в якому народився Г.Сковорода.
5. Ім'я батька письменника.
6. Улюблений музичний інструмент поета.
7. Лицемірна людина.

Відповіді: 1. Фатум.

2. Іванівці.

3. Польща.

4. Чорнухи.

5. Сава.

6. Сопілка.

7. Фарисей.

Ключове слово – філософ.

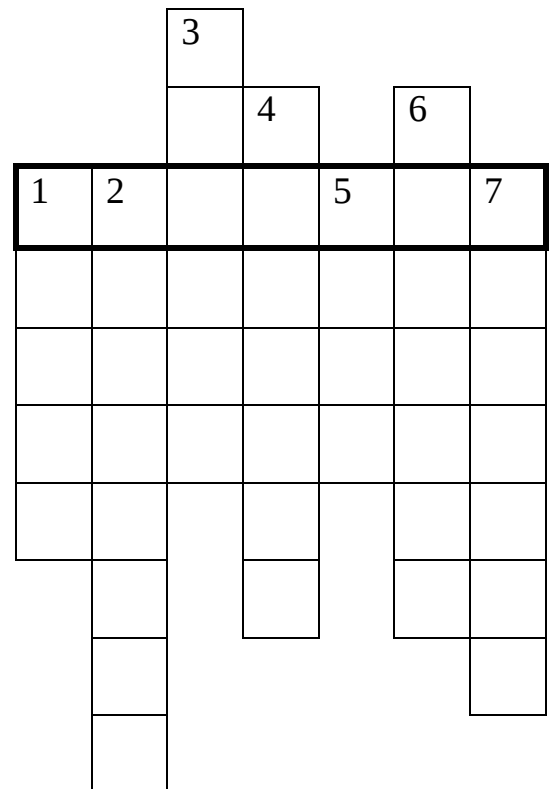

Рис.2.3.5.

ВИСНОВКИ

Використання дидактичної гри як педагогічного засобу комунікації ґрунтується на тому, що в навчальному процесі вона одночасно виконує роль творчого завдання і функцію носія навчальної проблеми.

Розумне застосування ігрових прийомів на уроках української мови та літератури в середніх і старших класах в поєднанні з іншими методичними прийомами сприяє ефективному і якісному засвоєнню навчального матеріалу і робить привабливим процес пізнання, який стає потребою.

Гра – невід'ємний елемент уроків української мови та літератури – стимулює пошукову і творчу діяльність учнів, заохочує до аналізу мовних фактів, аналітичного читання художніх творів, розвиває спонтанне мовлення, виявляє приховані емоції, вносить у навчальний процес почуття задоволення.

Впровадження ігрових елементів у власний досвід дало змогу переконатися в тому, що за допомогою гри учні не лише засвоюють знання, але й вчаться їх застосовувати, аналізувати, синтезувати, оцінювати; в свою чергу, вчитель має можливість диференціювати, індивідуалізувати процес навчання, розвивати аналітичне мислення учнів, формувати в них навички самооцінки, самоконтролю своєї навчальної діяльності, сприяти розвитку творчого мислення, культури спілкування, виховувати активну особистість, яка вміє бачити, ставити і вирішувати нестандартні проблеми.

Отже, саме дидактична гра сприяє формуванню в учнів ключових життєвих компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробйова С. Дидактична гра в процесі навчання / С. Воробйова // Рідна школа. – 2012. – №10. – С.46-48.
2. Долбенко Т. Активізація пізнавальної діяльності підлітків: ігрові технології / Т. Долбенко // Рідна школа. – 2007. – № 10. – С. 36-39.
3. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жорник // Рідна школа. – 2008. – №2. – С.26-28.
4. Кудикіна Н. Психологія та педагогіка гри / Н. Кудикіна // Відкритий урок. – 2006. – №5-6. – С.32-36.
5. Макаренко А. С. Гра // Макаренко А. С. Твори: в 7 т. – К.: Рад.школа, 1954. – Т. 4. – С. 367-368.
6. Мішкурова В. Ф.; Пащенко М. І. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: Посіб. для студ. пед. вузу та викладачів. – К.: Наук. світ, 2011. – С. 3-12.
7. Передрій Г. Про цікаві завдання й ігрові форми роботи з української мови / Г. Передрій // Дивослово. - 2008. - № 1 (600). – С.7-14.
8. Про Національну доктрину розвитку освіти. Президент України; Указ, Доктрина від 17.04.2002 № 347/2002.
9. Саюк В. Історико-педагогічний аналіз використання гри у навчальному процесі / В. Саюк // Рідна школа. – 2009. – №7. – С. 50-52.
10. Савчук Н. Г. Навчальні літературні ігри / Н. Г. Савчук // Українська мова та література. – 2006. – № 34-34 (434-435). – 40 с.
11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.3. – С. 95–98, С. 176–185.
12. Тополя Л.В. Дидактичні ігри, їх види, цільове призначення і функції в навчальному процесі // Міжнародний збірник наукових робіт. –Донецьк: ТЕАН, 2011.– Вип.16.– С.167–173.
13. Федоренко В.Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови / Валерій Леонідович Федоренко – Харків: Основа, 2010. – 424 с.

14. Чумак Т. Ігрові елементи на уроках мови// Дивослово. –2009.–№7.–С.44.
15. Шарко В.Д. Сучасний урок. – К., 2006. – С. 180- 193.
16. Щербина Д. Ігрове навчання як засіб активізації комунікативної позиції учнів // Педагогіка вищої та середньої школи. – Кривий Ріг, 2007. вип.17. – С.353-358.

ДОДАТОК 1

Вислови видатних педагогів про гру

- ❖ Гра – широке і багатогранне поняття. Діти граються не тільки тоді, коли бігають, змагаються у швидкості та жвавості. Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви не можна уявити повноцінного навчання. Гра в щонайширшому розумінні поняття починається там, де є краса.
В. Сухомлинський
- ❖ Створення нового є справою не інтелекту, а потягу до гри, що діє як внутрішня потреба. Творчий дух грає тими об'єктами, які він любить.
К.Г.Юнг
- ❖ Провідною основою нашої дидактики нехай буде дослідження й відкриття методу, за якого учні менше б учили, у школах було б менше галасу, очманіння, марної праці, а більше дозвілля, радощів і ґрунтового успіху.
Я.А.Коменський
- ❖ Гра – незмінний супутник дитинства, природна потреба дітей.
Ш.Сандерс
- ❖ У грі є така сама відповідальність, як і в праці, безперечно, у грі хорошій, правильній.
А.С.Макаренко
- ❖ Під час гри в мозку дитини встановлюються нові зв'язки – так формуються звички, здатність до навчання, розвивається інтуїція, збагачується досвід.
М.Река
- ❖ Гра має бути засобом усебічного розвитку, зокрема розвитку інтелектуального.
В. Сухомлинський

ДОДАТОК 2

Двокрапка й тире в безсполучникових складних реченнях

Тире

в безсполучниковому складному реченні

протиставлення, зіставлення

	—	
--	---	--

Поглянув я на ягнята - не мої ягнята.
(Т.Шевченко)

час, умова	—	
------------	---	--

Защебетав соловейко - пішла луна гасм.
(Т.Шевченко)

причина	—	наслідок
---------	---	----------

Повіяв вітер по долині - пішла дібровою луна.
(Т.Шевченко)

Тире

в безсполучниковому складному реченні

	:	пояснення
--	---	-----------

Закон життя один:
вірно служити своїй державі.
(М.Стельмах)

	:	доповнення
--	---	------------

Поглянь: вуалі білосніжні
смагляві вишні надягли.
(Д.Іванов)

	:	причина
--	---	---------

У неправди вік короткий:
правда не дас їй жити.
(Нар. творчість)

ДОДАТОК 3

Ігри, які можна використати для презентацій

➤ Гра «Дешифрувальник»

Гра, як правило, проводиться з метою визначення, в якому порядку відповідатимуть учасники будь-якого інтелектуального змагання.

На екран телевізора або монітора виводиться таблиця на зразок панелі кнопок мобільного телефону.

1 А Б В Г	2 Г Д Е Є	3 Ж З И І
4 Ї Й К Л	5 М Н О П	6 Р С Т У
7 Ф Х Ц Ч	8 Ш Щ Ъ	9 Ю Я

Приклади завдань

- ✓ Іменник середнього роду, найменша одиниця речення.

64515 (СЛОВО)

- ✓ Розділовий знак.

4551 (КОМА)

- ✓ Найменша неподільна одиниця мови.

3164 (ЗВУК)

ДОДАТОК 4

➤ Гра «Коректор»

Завдання: виправити орфографічні помилки

ГРА «КОРЕКТОР»

***Віниця – це мальовниче місто України, яке
росташоване на чарівних берегах Південного бугу
вже понад шіссот років.***

ГРА «КОРЕКТОР»

***Везитівкою міста давно
важаєця
Преображеньський собор,
побудованний у 1616 році.***

ГРА «КОРЕКТОР»

У міській багаті історичних й культурних пам'яток. Однією з унікальних історичних споруд є Єзуїтський монастир, збудований 1610 року.

ГРА «КОРЕКТОР»

Багато туристів приваблює найбільший в Європі плаваючий фонтан. Завдяки спеціальній технології фонтан зимує під льодом.